

II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.34 (477)

© 2013 р. О.В. Щербанюк

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проведено системне дослідження проблеми забезпечення народного суверенітету в умовах європейських інтеграційних процесів України на основі аналізу норм конституційного та міжнародного права. Обґрунтовано неможливість обмеження суверенітету України у зв'язку з вступом до Європейського Союзу та внесені пропозиції до вдосконалення конституційного законодавства України.

Ключові слова: народний суверенітет; державний суверенітет; право націй на самовизначення; Європейський Союз; делегування повноважень; обмеження суверенітету; суверенні права.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення народного суверенітету у зв'язку з європейськими інтеграційними процесами України активно обговорюється як в наукових, так і політичних колах. На сучасному етапі розвитку української державності та в умовах конституційної модернізації ця проблема надзвичайно актуальна, тому її розв'язання важливе завдання науки конституційного права. Чинна Конституція України не містить вичерпного переліку суверенних прав народу України та держави, що спричиняє підміну або ж ототожнення понять державного та народного суверенітету, актуалізує проблему обмеження суверенітету в умовах глобалізації. У даному дослідженні ми виходимо з пріоритету народного суверенітету перед державним, похідного характеру останнього.

Аналіз останніх досліджень і виокремлення нерозв'язаних проблем. Дослідженням проблем суверенітету займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Ю.Г. Барабаш, А. І. Денисов, Ю. Б. Ключковський, В. В. Комарова, В. М. Кампо, В. І. Козлов, Л. Т. Кривенко, І.А. Куян, Ю. Р. Мірошниченко, А.О. Селіванов, Г. О. Мурашин, В.М. Шаповал, тощо.

Проте проблема забезпечення народного суверенітету в умовах європейських інтеграційних процесів детально не опрацьовувалась.

Метою статті є аргументація необхідності конституційного врегулювання суверенних прав народу України та держави в конституційному законодавстві України та формулювання відповідних пропозицій.

Викладення основного матеріалу. Зовнішня політика України, відповідно до ст. 18 Конституції України, повинна відповідати основним принципам міжнародного права, закріпленим у Статуті ООН. Україна відстоює свої зовнішньополітичні позиції на основі норм міжнародного пра-

ва. Україна взяла на себе зобов'язання згідно зі Статутом ООН, який підписала як державасновниця Організації в 1945 р. і підтвердила їх у ч.2 ст. X Декларації про державний суверенітет України.

31 жовтня 1995 році Україна приєдналась до Статуту Ради Європи [1]. Статут цієї міжнародної міжурядової організації визначає (ст. 1), що її метою є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради Європи шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод (ст.1). При цьому питання, що стосуються національної оборони, в компетенцію Ради Європи не входять.

Однією з основних засад міжнародних відносин є безумовна повага права кожного народу вільно обирати шляхи та форми свого розвитку, яке відображено в принципі самовизначення народів та націй. Відзначимо, що принцип права націй на самовизначення закріплений лише в деяких конституціях світу. У конституційному праві західних країн унікали постановки питання про право націй на самовизначення.

Як зазначають Ю.М. Колосов і В.І. Кузнецов, «появі принципу самовизначення народів сприяло проголошення принципу національності, під прапором якого економічно та політично зміцніла буржуазія боролася з відживаючим феодалізмом. Однак принцип національності не став пануючим навіть у міжнародному праві

епохи буржуазних революцій, оскільки передбачав самовизначення тільки за ознакою національності. Зміст принципу самовизначення змінювався залежно від історичних обставин. Був час, коли самовизначення зводилося тільки до проблеми утворення самостійних національних держав, оскільки нації історично склалися після держав» [16, с. 48].

Принцип самовизначення народів і націй як обов'язкової норми набув розвитку після прийняття Статуту ООН. Одним із найважливіших завдань ООН проголошено «розвиток дружніх відносин між націями на основі поваги принципу рівноправності та самовизначення народів» (П. 2 ст. 1 Статуту) [6].

Проф. Т.Я.Хабрієва, аналізуючи право націй на самовизначення, відзначає, що «ООН спочатку вважала право на самовизначення правом держав, а не народів і, більше того, не вважала його абсолютним і невідчужуваним» [18, с. 42].

У документах ООН виражена сутність нормативного змісту принципу самовизначення. Зокрема, в авторитетному документі Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. підкреслюється: «Створення суверенної та незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об'єднання з нею, або встановлення будь-якого іншого політичного статусу, вільно визначеного народом, є формами здійснення цим народом права на самовизначення» [3].

Також варто відзначити, що в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., поняття суверенної рівності держав містить такі елементи: а) держави юридично рівні; б) кожна держава користується правами, які властиві повному суверенітету; в) кожна держава зобов'язана поважати правосуб'єктність інших держав; г) територіальна цілісність і політична незалежність держав недоторканні; д) кожна держава має право вільно обирати політичну, соціальну та культурну системи; е) кожна держава зобов'язана виконувати повністю та добросовісно свої міжнародні зобов'язання та жити у злагоді з іншими державами.

У Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. (а) I) говориться, що: «Держави-учасниці будуть поважати суверенну рівність і своєрідність одна одної, а також усі права, властиві їх суверенітету й охоплюються ним, в число яких входить, зокрема, право кожної держави на юридичну рівність, на територіальну цілісність, на свободу та політичну незалежність. Вони будуть поважати право одна одної вільно обирати та розвивати свої політичні,

соціальні, економічні та культурні системи, як і право встановлювати свої закони та адміністративні правила. У рамках міжнародного права всі держави-учасниці мають рівні права та обов'язки. Вони будуть поважати право одна одної визначати та здійснювати на власний розсуд їх відносини з іншими державами відповідно до міжнародного права та в дусі цієї Декларації» [4].

У спілкуванні сусідніх держав досить часто виникає проблема захисту державної території від впливу чи небезпеки ззовні. Використання державою своєї території не повинно шкодити природним умовам території іншої держави.

Наведені міжнародні акти розкривають зміст принципу суверенної рівності та юридичну рівноправність держав як її елементу. Однак в останні роки з'явилася тенденція неправильного тлумачення цього принципу, оскільки з'являються тенденції за будь-яку ціну сформувати власну державу.

Сучасний нормативний зміст права на самовизначення містить як права народів, так і відповідні обов'язки держав. Так, праву народів вільно без будь-якого втручання ззовні визначати свій політичний статус і здійснювати економічний, соціальний та культурний розвиток відповідає обов'язок держави не тільки поважати це право, але й сприяти йому шляхом спільних та індивідуальних дій. Право народів та націй на самовизначення тісно пов'язане зі свободою політичного вибору. Народ, який самовизначився, вільно обирає не тільки свій внутрішньополітичний статус, але й зовнішньополітичну орієнтацію. Тобто зі змісту цього принципу випливає, що йдеться про постійно діюче право народу вільно визначати свій політичний статус. Як справедливо відзначає І.Лукашева, головна мета цього права полягає в забезпеченні народіві можливості демократичним шляхом, без втручання ззовні, визначати характер суспільства і держави, основні напрямки його внутрішньої та зовнішньої політики [14, с. 319]. Самовизначення означає право народів обирати такий шлях розвитку, який найбільше відповідає їх історичним, географічним, культурним, релігійним традиціям та уявленням.

На думку проф. В.Буткевича, сучасна міжнародно-правова практика свідчить про трансформації, які зачіпають: принцип суверенної рівності держав, принцип самовизначення народів, принцип невтручання, принципи поваги до прав людини і основних свобод, принцип рівноправності, а також право на самооборону, право вето в системі ООН і такі життєво важливі галузі пра-

ва, як міжнародне екологічне право, право міжнародних договорів тощо [9, с. 24].

У зв'язку з процесами глобалізації та регіональної інтеграції, які спричиняють інституціоналізацію міждержавної співпраці, слідом за появою теорії суверенітету виникають концепції «обмеження» державного суверенітету, однак особливої популярності, за твердженням проф. Ю.Г.Барабаша, вони набувають на Заході у другій половині ХХ сторіччя [7, с. 131].

На нашу думку, причиною обмеження державного суверенітету є право, оскільки поява впливових міжнародних організацій змінила принципи і правила міжнародної системи.

Інтеграція України до Європейського союзу відповідно до Програми інтеграції України до Європейського Союзу[5], схваленої Указом Президента № 1072/2000 від 14.09.2000 р. визначена пріоритетним завданням України. В Угоді про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами[2] у цьому контексті зазначається, що підтримка незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України сприятимуть зміцненню миру і стабільності в регіоні Центральної та Східної Європи і на Європейському континенті в цілому.

У зв'язку з цими процесами в науці конституційного та міжнародного права ставиться питання про обмеження державного суверенітету країни, а отже, і народного суверенітету, яка стає членом цього наддержавного об'єднання. Більше того, на початку 2013 р. Велика Британія, яка є членом Європейського Союзу, заявила про намір у 2017 р. провести референдум щодо членства країни у ЄС.

Таку заяву зробив Прем'єр-Міністр країни консерватор Девід Кемерон час своєї промови щодо майбутнього ЄС. За його словами, якщо на парламентських виборах 2015 року переможуть консерватори і зможуть створити уряд, «ми попросимо у наших людей дозволу для консервативного уряду розпочати переговори про нову угоду з нашими європейськими партнерами у новому парламенті». «Коли ми проведемо переговори, ми проведемо референдум з простим вибором (бути в ЄС чи не бути)», - сказав він.

Причиною виходу він назвав насамперед інший менталітет британців. За його словами, британці «вільні та незалежні». «Тому ми підходимо до питання ЄС більш прагматично, ніж емоційно», - сказав він. Водночас він запропонував свій варіант розвитку Євросоюзу. За його словами, він полягає в п'яти принципах. Серед них він назвав принципи конкуренції та гнуч-

кості в політиці ЄС. Третій принцип, за його словами, полягає в тому, що країни-члени повинні мати владу, а не лише позбавлятися повноважень. Він також запропонував підвищити роль національних парламентів країн-членів ЄС. П'ятим принципом він назвав справедливість: «Якщо правила вводяться в дію для євросони, вони мають працювати справедливо для тих, хто всередині і ззовні». При цьому він наголосив, що Великобританія не збирається відмовлятися від власної валюти [10].

Це свідчить про вирішальну роль саме народу країни у виборі напряму розвитку своєї держави.

Варто звернути увагу на те, що держави застосовують на своїй території право Європейського Союзу на основі тих норм, які містяться в національних конституціях відповідно до двох доктрин.

При розв'язанні проблем співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права застосовуються дві основні доктрини та підходи – моністичні в двох варіантах і дуалістичний. Моністичний підхід заснований на твердженні, що міжнародне та внутрішньодержавне (національне) право єдині. У рамках цього підходу виділяють дві концепції. Перша концепція, яка фактично визначає міжнародне право як галузь права внутрішньодержавного, базується на поглядах Гегеля про державу та право [15, с. 398], відповідно до яких державі належить абсолютний суверенітет, тому вона має право змінювати норми права.

До країн, які підтримують моністичний підхід (перший варіант моністичної концепції) належать Франція та Нідерланди. У конституціях обох держав закріплені норми передбачають пряму дію і пріоритет міжнародних договорів (ст. 55 Конституції Французької республіки і ст. 66 Конституції Нідерландів).

Відповідно до другої моністичної концепції, яка більш розповсюджена, є концепція, що надає перевагу міжнародному праву над національним. Вона, на думку вчених М.Марченко та К.Дерябіної, базувалася на концепції Г.Кельзена. Відповідно до цієї теорії держава ототожнювалася з корпорацією. Так, Г.Кельзен вважав, що держава може бути суверенною тільки тоді, якщо існує примат національного права [15, с. 400].

Наприкінці ХІХ – початку ХХ століття набула поширення дуалістична концепція, заснована на позитивістській школі права. Вона виходила із самостійності та незалежності кожної правової системи, що, на думку прихильників цього напрямку, було зумовлено різними предметами регулювання правових систем, які розглядають:

міжнародне право регулює відносини між державами, а національне право – внутрішні питання між громадянами та між державою і громадянами [15, с. 401]. У зв'язку з цим В.В.Гаврилов зазначає: «...Якщо національне законодавство допускає можливість дії норм міжнародного права на території будь-якої країни, то ...це належить розглядати не як прояв, органічно властивий міжнародному праву можливості реалізувати себе в рамках внутрішньодержавного правопорядку, а як верховенство державної влади, яка дає йому таку можливість» [11, с. 132]. Також зазначимо, що на міжнародне право впливають принципи зовнішньої політики, закріплені в конституції країни. Сучасні зовнішньополітичні принципи демократичних держав є продовженням загальноновизнаних принципів міжнародного права.

Отже, в країнах, які дотримуються дуалістичного підходу при оцінці міжнародного права, право ЄС діє на основі делегування Союзу повноважень. Положення, що прямо передбачають передачу повноважень міжнародній організації, закріплюються в конституціях, наприклад, у ст. 24 (1) Основного закону ФРН і ст. 20 Конституції Данії. Аналогічні положення містяться в ст. 67 Конституції Нідерландів. Тому Нідерланди можуть застосовувати договори Європейського Союзу на основі моністичної концепції і на основі ст. 67 Конституції. Якщо держава не має своєї конституції, то вона може прийняти окремий акт, який стосується дії права Союзу. Зокрема, у Великобританії був прийнятий Акт про Європейські Співтовариства, що передбачає пряму дію і пріоритет права Співтовариства.

Також варто відзначити, що основною ідеєю дуалістичної теорії є відмова протиставляти норми міжнародного права державному суверенітету.

В останні роки набула поширення думка, що обмеження суверенітету країн-учасниць ЄС відбувається шляхом позбавлення повноважень у зв'язку з передачею їх міжнародній організації. Ця дискусійна проблема на сучасному етапі розвитку держави актуальна та пов'язується з особливостями прояву суверенітету в процесі глобалізації.

Однак не варто забувати, що радянська доктрина послідовно дотримувалася теорії абсолютного суверенітету держави. Вона виходила з того, що суверенітет базується на принципах загального міжнародного права: повазі державного суверенітету, рівності держав, з якого випливав принцип мирного співіснування держав з різним соціальним ладом. Тому можна говорити про те, що радянська доктрина звертала увагу лише на один аспект суверенітету. Абсолютизація суверені-

тету пов'язувалася з так званим «експортом революції», підтримкою соціалістичних режимів тощо.

На думку проф. І.О.Конюхової, в сучасних умовах «у теорії та практиці міжнародного і конституційного права склалася доктрина неможливості абсолютного суверенітету держави. Інтерпретація цієї доктрини здійснюється в широкому та вузькому значенні. У широкому значенні мова йде про доцільність дії так званого «розподіленого суверенітету» держави як ззовні, так і в середині країни. При більш вузькому, або, точніше, поміркованому підході в інтерпретації даної доктрини мова йде про визнання можливості делегування окремих суверенних прав як за межі, так і всередині держави» [13, с. 11].

Концепція передачі окремих суверенних прав на практиці найяскравіше відображена в конституціях країн – членів Європейського Союзу. Вони містять положення, які стосуються можливості передачі частини прав міжнародним (міждержавним) організаціям, так і такі, які стосуються характеру членства в Європейському Союзі (наприклад, п. 2 ст. 9 Конституції Австрії, ст. 23 Основного закону Федеративної Республіки Німеччина, ст. 78-2 Конституції Франції, ст. 123 Конституції Албанії). Водночас потрібно звернути увагу на той факт, що, як правило, держави, утворені наприкінці 90-х р. минулого століття, прагнуть абсолютизувати свій суверенітет, і тому в конституціях містять норму, що суверенітет держави – єдиний, неподільний, невідчужуваний та не може передаватися (наприклад, ст. 1 Конституції Республіки Македонія).

Звичайно, у випадку вступу у міжнародну організацію відбувається передача частини суверенних прав держави. На думку О.Мещерякової, «найбільш значне обмеження суверенітету відбувається у сфері виняткової компетенції Європейського Союзу, однак реалізація повноважень Союзу здійснюється органами державної влади держав-членів: вони діють на виконання актів, прийнятих органами Союзу... На початкових етапах розвитку європейської інтеграції значні очікування пов'язували з наднаціональним методом правового регулювання: інтеграційне співтовариство для вирішення поставлених перед ним завдань повинно наділятися певними повноваженнями по прийняттю рішень. Однак вони беруться з порожнечі. Вони передаються спільноті державами-членами. Про наслідки ж такої передачі державних повноважень тоді ніхто не думав.

Безсумнівно, що інтеграційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, впливають і на концепцію суверенітету. Але, в той же час, як

міжнародне право виступає «єдино можливою формою відносин суверенних держав» [8, с. 6], так і право Європейського Союзу створюється державами для досягнення тих цілей, які вони ставлять перед собою, беручи участь в інтеграційному процесі. Тому ні міжнародне право, ні право Європейського Союзу ні в якому разі «не скасовують» суверенітет» [17, с. 17, 18].

«Ключем» успіху Європейського Союзу й, одночасно, причиною труднощів і криз, які періодично виникають у його розвитку, є особливий політичний механізм розвитку європейської інтеграції. Цей механізм базується на трьох основоположних засадах: по-перше, обмеження суверенітету держав-членів Європейського Союзу на користь наднаціональних (наддержавних) органів влади на європейському рівні, які уповноважені видавати обов'язкові приписи як для самих держав та їх органів, так і для громадян та юридичних осіб. Як відзначав прем'єр-міністр Бельгії: «Ніколи ще в минулому стільки країн добровільно не поступалися частиною свого суверенітету заради миру та процвітання» [19, с. 13].

По-друге, активне залучення кожної держави – члена ЄС з правом вирішального голосу (але рідко з правом вето) у процес вироблення та прийняття рішень на європейському рівні, що дозволяє багатьом спеціалістам говорити про спільну реалізацію державного суверенітету в рамках ЄС і навіть про злиття суверенітетів окремих країн ЄС у комплексний «європейський суверенітет». По-третє, поступовість інтеграційних процесів, які послідовно розвиваються шляхом реалізації конкретних починань спочатку у вузьких секторах, потім – з широкого кола питань та у просторі збільшення кількості країн Європи [12, с. 15, 16].

Цілком очевидно, що самі держави-члени вирішують, де та межа обмеження їх повноважень, яка задовольняла б «обидві сторони», тобто забезпечувала нормальне функціонування інтеграційних інститутів, спрямована на досягнення цілей інтеграції, - з одного боку, і не погрожувала б «розчиненню» національних держав в інтеграційному співтоваристві, - з іншого. Отже, будь-яка концепція інтеграції неможлива без врахування проблеми суверенітету, в той же час саме поняття «суверенітет» повинно під впливом інтеграційних процесів набути нового змісту.

Висновок. Виходячи з вищевикладеного, для того, щоб народ реально здійснював свою владу, а держава була суверенною, необхідно закріпити на конституційному рівні суверенні права держави, яка, як політична організація

громадянського суспільства, покликана віддзеркалювати інтереси народу. Сучасна демократична українська держава не може мати інтересів, які б суперечили інтересам народу. Це дозволить народу і державі функціонувати самостійно та незалежно від інших держав і народів. До суверенних прав народу належить право визначати та змінювати конституційний лад; право на законні форми протесту; право змінювати територію власної держави; право на володіння, користування і розпорядження національним багатством; право формування складу органів державної влади й органів місцевого самоврядування. До переліку суверенних прав держави необхідно віднести такі: право самостійного визначення своєї компетенції; право на встановлення та реформування політико-правового порядку (прийняття та зміни конституції); право організації та реорганізації системи державної влади та місцевого самоврядування; право визначення територіального устрою держави; право укладення міжнародних договорів; право вирішення питань війни і миру, оборони і безпеки держави; право запровадження і скасування надзвичайного стану; право визначення заходів і засобів примусу і покарання, а також їх цілей, видів і способів; право встановлення податкової та фінансової системи; право прийняття бюджету і грошової емісії.

Список літератури

1. Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 38, ст.287.
2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р., ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» від 10.11.1994 р. // Офіційний вісник України від 29.06.2006 р., № 24, стор. 203, стаття 1794, код акту 36581/2006.
3. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций от 24 октября 1970 года. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569
4. Заключительный акт Соперничества по безопасности и сотрудничеству в Европе. Хельсинки, 1 августа 1975 года [Електронний ре-

сурс]//Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055.

5. Указ Президента України «Програма інтеграції України до Європейського Союзу» від 14.09.2000 р.[Електронний ресурс]//Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00/page>.

6. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда от 26 июня 1945 г. [Електронний ресурс] // Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

7. Барабаш Ю.Г. Проблемы співвідношення державного суверенітету і суверенних прав // Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми: монографія/ за ред. Ю.П.Битяка, І.В.Яковюка. – Х.: Право, 2010. – 272 с. – С. 117-141.

8. Блищенко І.П., Солнцева М.М. Мирова політика і міжнародне право. – М.: Міжнарод. відносини, 1991. – 160 с.

9. Буткевич В. Виклики міжнародному праву в умовах глобалізації світу // Право України. 2012. № 3-4. – С. 12-50.

10. Великобританія може провести референдум про вихід з ЄС. Українська правда. 23 січня 2013 // <http://www.pravda.com.ua/news/2013/01/23/6982036/>

11. Гаврилов В.В. Понятие и взаимодействие международной и национальных правовых систем. Владивосток, 2005.

12. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 698 с.

13. Конюхова И.А. Принцип государственного суверенитета в международном и конституционном праве [Текст] // Международно-правовые стандарты в конституционном праве: Сб. науч. тр. Ч. II/ РАП; ИНИОН РАН; под ред. Конюховой И.А. – М., 2007. – 200 с. – С. 9-38.

14. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть. М., 2008.

15. Марченко М.Н., Дерябина Е.М. Право Европейского союза. Вопросы истории и теории: учеб. Пособие. – М.: Проспект, 2010. – 432 с.

16. Международное право: Учебник/Отв. Ред.. Ю.М.Колосов, В.И.Кузнецов. – М.: Международ. Отношения, 1994. – 608 с. – (Дипломатическая академия МИД РФ, Московский государственный институт международных отношений МИД РФ).

17. Мещерякова О.М. Наднациональность в праве Европейского Союза и проблема суверенитета. Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Москва. – 2010. – 42 с.

18. Хабриева Т.Я. Современные проблемы самоопределения этносов: сравнительно-правовое исследование. – М.: Институт законодательного и сравнительного правоведения при Правительстве РФ, 2010. – 288 с.

19. Verhofstadt G. Les Etats- Unis d'Europe. Bruxelles Editions: Luk Pire, 2006. P.13// Цит. за: Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 698 с.

Стаття надійшла до редколегії 13 травня 2013 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії М.В. Ницифороком.

O.V. Shcherbanyuk

Support popular sovereignty European integration in the Ukraine: Constitutional and legal aspects Summary

This article presents the systematic study of the problem of national sovereignty in the European integration of Ukraine on the basis of analysis of constitutional and international law. Proved the impossibility of limiting the sovereignty of Ukraine in connection with the accession to the European Union and made proposals to improve the constitutional legislation of Ukraine.

Keywords: popular sovereignty, state sovereignty, the right of nations to self-determination, the European Union, delegation, restriction of sovereignty, sovereign rights.

O.B. Щербанюк

Обеспечение народного суверенитета в условиях европейской интеграции Украины: конституционно-правовой аспект Аннотация

Проведено системное исследование проблемы обеспечения народного суверенитета в условиях европейских интеграционных процессов Украины на основе анализа норм конституционного и международного права. Обоснована невозможность ограничения суверенитета Украины в связи со вступлением в Европейский Союз и внесенные предложения по усовершенствованию конституционного законодательства Украины.

Ключевые слова: народный суверенитет; государственный суверенитет; право наций на самоопределение; Европейский Союз; делегирование полномочий; ограничение суверенитета; суверенные права.